

MUSTAFA KILIÇ**

Muhteşem-i Kâşânî'nin Kerbelâ Mersiyesinin Manastırlı Mehmed Rif'at Tarafından Yapılan Bilinmeyen Bir Tercümesi ve Bu Tercümenin Osmanlı Tercüme Geleneğindeki Yeri *

A Translation Of Muhteşem-i Kâşânî's Karbala Dirge
An Unknown Translation By Manastırlı Mehmed Rif'at
And The Place of This Translation in The Tradition of
Ottoman Translation

Ö Z E T

Biyografik kaynaklar son dönem Osmanlı şairlerinden Manastırlı Mehmed Rif'at (ö. 1907)'in bir Dîvânçe'sinin bulunduğunu kaydederler. Bu Dîvânçe veya Mecmû'a-i Eř'âr Mehmed Rif'at hayatta iken basılmadığı ve elyazması hâli de muhtemelen müsvedde hâlinde kaldığı için günümüze ulaşmamıştır. Ancak, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Kataloğu'na kayıtlı bir yazma eser, Mehmed Rif'at'ın bu kayıp Dîvânçe/Mecmû'a-i Eř'âr'ından izler taşımaktadır. Bu yazmada yer alan terkîb-bend nazım şekliyle yazılmış şiir, Rif'at'ın tezkirelerde zikredilen Kerbelâ mersiyesidir. Bu çalışmada, Manastırlı Mehmed Rif'at'a ait mersiyesinin transkripsiyonlu metni ve diliçi çevirisi verilmiştir. Bu şiir aynı zamanda Fars şairi Muhteşem-i Kâşânî (ö. 1588)'nin Kerbelâ mersiyesinin nazmen tercümesi olduğu için transkripsiyonlu metnin dışında mersiye, Farsça aslıyla mukayese edilmiş ve metnin Osmanlı tercüme geleneğindeki yeri değerlendirilmiştir.

A B S T R A C T

Biographical sources record that Manastırlı Mehmed Rif'at (dod. 1907), one of the late Ottoman poets, has a Dîvânçe. Since this Dîvânçe or Mecmû'a-i Eř'âr Mehmed Rif'at was not published while he was alive, and the manuscript is probably in draft form, it has not survived. However, a manuscript registered in the Istanbul University Rare Works Library Catalog bears traces of this lost Dîvânçe/Mecmû'a-i Eř'âr by Mehmed Rif'at. The poem in this manuscript, written in the form of "Terkiib-bend" verse, is the Karbala dirge of Rif'at mentioned in the biographies. In this study, the transcribed text and intralingual translation of the elegy of Mehmed Rif'at of Manastır are given. Since this poem is also a verse translation Karbala dirge of the Persian poet Muhteşem-i Kâşânî (dod. 1588), apart from the transcribed text, the dirge has been compared with the Persian original and the

* Makalenin Geliř Tarihi: 23.09.2021 / Kabul Tarihi: 21.11.2021.

** Arş. Gör., Muř Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (m.kilic@alparslan.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-8708-3042.

place of the text in the Ottoman translation tradition has been evaluated.

ANAHTAR KELİMELER

Kerbelâ Mersiyesi, Manastırlı Mehmed Rif'at, Muhteşem-i Kâşânî, klasik Türk edebiyatı, tercüme.

KEYWORDS

Karbala dirge, Manastırlı Mehmed Rif'at, Muhteşem-i Kâşânî, classical Turkish literature, translation.

Giriş

Mersiye, en genel tanımıyla ölen kişinin veya kaybedilen değerlerin ardından söylenen lirik şiirlerdir. Kaynaklarda insanoğlunun ilk söylediği şiirin bir mersiye olduğu kaydedilir ve en eski mersiye de Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem tarafından söylendiği iddia edilir (Kılıç 2018: 37).

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında mersiyeler çok farklı temalarda yazılmıştır. Din ve devlet büyüklerine ve diğer önemli kişilere yazılan mersiyeler, hanedan mensuplarına yazılanlar, şairlerin kendi aile bireylerinin ölümü üzerine yazdıkları mersiyeler; depresyon, sel, yangın gibi doğal afetler sebebiyle yazılan mersiyeler, hayvanlar ve şehirler üzerine yazılan mersiyeler gibi pek çok temada bu türden örnekler verilmiştir. İran'da Safevîler'in (kur. 1501) Şiiliği resmî mezhep olarak benimsemesinden sonra Hz. Hüseyin'in şehit edilişi ile ilgili mersiyelerde (Maktel-i Hüseyin) sayıca bir artış görülür (Yazıcı 2004: 217).

Türk edebiyatında da Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi mersiye geleneği yer almaktadır. İslamiyet'ten önce *yuğ*, *ağıt* gibi isimlerle anılan bu gelenek klasik Türk edebiyatında müstakil bir tür hâline gelmiştir.¹ Mersiyelerin içeriğinde ölen kişinin kaybindan duyulan üzüntü, o kişinin olumlu vasıflarının övülmesi, kadere rıza gösterme, geride kalanlara sabır dileme gibi konular yer alır. Fars edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da ehlibeyt sevgisinin dışında özellikle Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilgili Kerbelâ veya Âl-i abâ isimli mersiyeler oldukça yaygındır (İsen 2004: 218). Bu mersiyelerden biri de, son dönem Osmanlı şairlerinden Manastırlı Mehmed Rif'at tarafından Fars şairi Muhteşem-i Kâşânî'nin Kerbelâ mersiyesine yapılan tercümedir.

¹ Klasik Türk edebiyatında mersiyelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İsen 2012.

1. Muhteşem-i Kâşânî'nin Duvazdeh-bend Mersiyesi

Kaside ve mersiyeleyle tanınan 16. yüzyıl Fars şairlerinden Muhteşem-i Kâşânî, hem Fars hem de Türk şairleri tarafından üstat kabul edilmiştir. Özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişi ile ilgili yazdığı on iki bentlik mersiyesi ona şöhret kazandırmış ve *Şemsü's-şu'arâ* unvanı da bu mersiye dolayısıyla kendisine verilmiştir. Onun bu meşhur mersiyesinin bugün dahi İran'da taziye törenlerinde okunduğu bilinmektedir. Bu mersiye, Tahran'da *Duvâzdeh-bend-i Muhteşem* (h.ş.1354) ve *Terkîb-i Bend-i Mevlânâ Muhteşem-i Kâşânî der Resâ ve Şehâdet-i Seyyidü's-şühedâ Hüseyin b. Alî* (h.ş.1365) isimleriyle neşredilmiştir (Kurtuluş 2006: 77). Kendi yetiştirdiği edebiyat sahasında bu mersiye pek çok nazireler yazılmış ve Kerbelâ konulu mersiyeleler arasında en çok beğenilen şiirler arasına girmiştir². Hatta İran'da Kaçarlar döneminde Kerbelâ konulu mersiyelelerin Kâşânî etkisiyle terkîb-bend nazım şekliyle yazımı yaygınlaşmıştır (Yılmaz 2016: 344). Türk edebiyatında da benzer şekilde mersiyeleler en çok terkîb-bend nazım şekliyle yazılmıştır (İsen 2004: 219).

Osmanlı edebiyatı şairleri de Kâşânî'nin bu mersiyesinden etkilenmişler; nazire veya tercümelerle bu beğeniye dile getirmişlerdir. Osman Nevres³ (ö.1876), Koniçeli Musa Kazım Paşa⁴ (ö.1907), Manastırlı Mehmed Rif'at (ö. 1907), Abdülbaki Gölpınarlı⁵ (ö.1982) Kâşânî'nin mersiyesini nazmen tercüme etmişlerdir⁶. Bu makalede yalnızca Manastırlı Mehmed Rif'at'ın, metni daha önce yayınlanmamış olan mersiye tercümesi değerlendirilecektir.

² Fars edebiyatında Muhteşem-i Kâşânî'nin bu meşhur mersiyesine yazılan nazireler ve konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selçuk 2013: 5-22.

³ Osman Nevres'in Kâşânî etkisinde yazdığı mersiye için bk. Kaya 2020: 44-52.

⁴ Koniçeli Musa Kazım Paşa'nın Kâşânî etkisinde yazdığı mersiye için bk. Çiftçi 2011: 101-110.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kâşânî etkisinde yazdığı mersiye için bk. Aslan ve Erdoğan 2009: 95-101.

⁶ İsmi geçen şairlerin Kâşânî'den etkilenerek yazdıkları bu şiirlerin metinleri ve telif, tercüme, nazire gibi Osmanlı yazım pratikleri bağlamında değerlendirilmesi bu makalenin sınırları dışındadır. Bu şairlere ait mersiye tercümelerinin toplu şekilde başka bir yazıda değerlendirilmesi planlanmaktadır.

2. Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Mersiye Tercümesi⁸

Manastırlı Mehmed Rif'at, Mekteb-i Harbiye'deki öğretmenliğinden vefatına kadar pek çok alanda yüz civarında eser vermiştir. Tiyatrolar, farklı dillerden oyun çevirileri, gramer ve belagete dair eserler yazıp bunların ders kitabı olarak basılması gibi yoğun bir yazım ve yayın faaliyeti içinde olmuştur⁹. Biyografik kaynaklarda Rif'at'ın eserleri arasında *Dîvânçe'si/Mecmû'a-i Eş'âr'ı* da zikredilir. Son dönem tezkire müelliflerinden İbnülemin Mahmud Kemal İnal (ö. 1957)'in verdiği bilgiye göre şiirlerinin bulunduğu mecmua "*1 sade Türkçe münacat ve 1 manzume, 23 gazel, 18 manzume, 6 mesnevi, 1 mersiye (Vak'a-i Kerbelâ-yı Pürbelâ), 8 tarih manzumesi (Üçü Kemal'in, Süleyman Paşa'nın, Üsküdarlı Safi'nin vefatlarına aiddir), 11 şarkı, 80 kıt'a, 41 beyit, 9 sade Türkçe beyit ve 2 koşmadan mürekkebdir.*" (İnal 1969: 1459). İbnülemin bu şiir mecmuasının Rif'at'ın kızı Ganime Hanım'da olduğunu belirtip, şiirlerinden örnekler verir (İnal 1969: 1458). İbnülemin'in tezkiresindeki bilgiye göre Rif'at şiirlerinin henüz basılmadığını ve müsvedde hâlinde olanları da bu şiir mecmuasına kaydettiğini *Dîvânçe'sinin* dibacesinde yazmıştır. (İnal 1969: 1459). Rif'at'ın şiirlerinin yer aldığı mecmuanın akıbeti şu an bilinmemektedir. Ancak, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ne kayıtlı bir şiir Manastırlı Mehmed Rif'at'ın bu kayıp *Dîvânçe'sinden* izler taşımaktadır. Bu şiir, İbnülemin'in *Dîvânçe'deki* şiirler arasında kaydettiği *Vak'a-i Kerbelâ-yı Pürbelâ* başlıklı mersiye'dir.

⁷ 19. yüzyıl Osmanlı aydınlarından biri olan Manastırlı Mehmed Rif'at devlet adamı kimliğinin yanı sıra velut bir yazar, şair ve dilcidir. Mezun olduğu okulda öğretmenlik yapma fırsatı bulmuş ve özellikle Süleyman Hüsnü Paşa (ö. 1892)'nın desteğini gördüğü dönemde önemli askerî payeler elde etmiştir. Binbaşı iken Osmanlı-Rus Savaşı (1877-78)'na katılmış ve burada esir düşmüştür. Esaret sonrası İstanbul'a dönünce Abdülaziz (ö. 1876)'i tahttan indirmeye çalışanların tarafında olduğu gerekçesiyle yargılanıp, Şam'a sürgün edilmiştir. Ancak yine de sürgün edildiği Şam'da kendisine devlet vazifesi verilmiş, rütbesi kaymakamlığa yükseltilmiştir. Ölümüne kadar da İstanbul'a bir daha hiç dönememiş, 1907 yılında Halep'te vefat etmiştir (Kahraman 2003: 519).

⁸ Kâşânî'nin mersiyesi ile Rif'at'ın tercümesinin karşılaştırıldığı bölümde, tercüme metnin incelemesine dair gerekli bilgiler verileceği için Rif'at'ın mersiye tercümesi ile ilgili ayrı bir inceleme bölümü verilmeyecektir.

⁹ Manastırlı Mehmed Rif'at'ın hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bozdoğan 2001.

2.1. Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Mersiye Tercümesinin Nüsha Tavsifi¹⁰

A. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi TY10594

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi TY10594 numaraya kayıtlı “Mersiyye Tercemesi” başlıklı eser, bordo ciltli 200X144 mm ebadındaki bir deftere rik'a hattıyla, siyah mürekkeple yazılmıştır ve her sayfasında¹¹ 15 satır bulunur. Toplam 22 sayfadan ibaret olan defterin bütün sayfaları numaralandırılmıştır. Ancak bu makalede ele alınacak olan şiir yazmanın 2-15. sayfaları arasındadır. 16-22. sayfalar arasında Rif'at'a ait başka bir şiir mevcuttur. Yazmanın 1. sayfasında “İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kütüphanesi No: 3148” kaydı vardır. 2. sayfada ise şiirin başlığı yer alır: “Şâ'ir-i Şehîr-i Fûrsî Muhteşem-i Kâşânî'nin Mersiyye-i Meşhûresinin Tarf-ı 'Aczimden Tercemesi Olup Rızâ Paşa Hazretlerine Takdîm Olundu”.¹² Nüsha bilgilerinde yayın tarihi olarak H.1315 tarihi yazmaktadır. Yazmanın müellif hattı olup olmadığına dair bir bilgi yoktur¹³.

¹⁰ Bu mersiye'nin iki nüshası tespit edilmiştir. Her iki nüshanın da özellikleri yukarıda verilmiştir. Ancak ikinci nüshanın tamamına ulaşamadığı için bu makaledeki transkripsiyonlu metin ilk nüshadan (A nüshası) hareketle oluşturulmuştur.

¹¹ Bu yazmanın her sayfası müellif/müstensih tarafından numaralandırıldığı için yazma eser tavsiflerinde yaygın olarak kullanılan varak terimi yerine, sayfa kelimesi kullanıldı ve nüsha üzerindeki numaralandırmaya sadık kalındı. Metin neşirlerinde varak veya sayfa kelimelerinin kullanımına dair öneriler için bk. Köksal 2012: 202.

¹² Manastırlı Rif'at bu mersiye tercümesini “Rıza Paşa Hazretlerine” takdim ettiğini başlıkta kaydeder. Rif'at'ın hayatta olduğu dönemde şiirlerini takdim edebileceği aynı isimde üç “Rıza Paşa” vardır. İlki, daha önce Manastır valiliği de yapmış olan, sadrazam (Düztaban) Ali Rıza Paşa (ö.1932)'dir. İkincisi, aynı zamanda divan şairi olan Yakovalı Hüseyin Rıza Paşa (ö.1904) ve üçüncüsü de Hasan Rıza Paşa (ö.1913)'dir. Bu mersiye tercümesinin bu isimlerden hangisine sunulduğu belli değildir.

¹³ Son dönem tezkire yazarlarından İbnülemin Mahmud Kemal İnal kendi ifadesiyle, Manastırlı Rif'at'ın pek çoğu müsvedde hâlinde olan şiirlerini (*Dîvânçe/Mecmû'a-i Eş'âr*) görmüş, hatta oradan tezkiresine bazı şiirleri alıntılanmıştır. Bu makalede kullanılan nüshanın kapaktan sonraki sayfasında İbnülemin Mahmud Kemal İnal kütüphanesinin kaydı olması, bu yazmanın İbnülemin tarafından istinsah edildiğini düşündürmektedir.

Baş: Yâ Rab nedir bu şûriş şûrişde halk-ı âlem
Yâ Rab nedir bu nevha bunca ‘azâ vü mâtem

Son: Feryâd u âh çarlıdan kim etti bu haşâyı
Bir ferde etmemişdi bu renci bu cefâyı

B. Müzayede Nüshası

Manastırlı Mehmet Rif’at’a ait bu şiirin diğer bir nüshası “İstanbul Müzayede” isimli bir internet sitesinde kayıtlıdır. Tamamına ulaşamadığımız bu nüshanın ilk varağı ve nüsha hakkında bazı bilgiler müzayede sayfasında yer almaktadır. İstanbul Müzayede isimli sitenin verdiği bilgiye göre bu eser Gelibolu Mevlevihanesi dervişlerinden Çerkes Sami Dede tarafından Selanik Mevlevihanesi’ne bağışlanmıştır. Ancak bu müzayede nüshasında eserin Manastırlı Rif’at’a ait olduğu belirtilmemiştir. Nüshanın ilk sayfasında da Rif’at’ın ismi geçmemektedir. Sadece bu yazmanın ilk sayfasında *Muhteşem-i Kâşânî’nin Meşhur Mersiyesinin Tercümesi* olduğu kaydedilip 16 sayfa olduğu bilgisi verilmiştir. Ama bu nüshadaki şiir ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ne kayıtlı şiir aynıdır. Müzayedenin internet sayfasında yayınladığı nüshanın ilk varağından hareketle, bu nüsha da rik’a hattıyla, siyah mürekkeple yazılmış olup her sayfasında 16 satır bulunmaktadır ve şiirin vasıta beyitleri köşeli parantez içinde verilmiştir.

Baş: Yâ Rab nedir bu şûriş şûrişde halk-ı âlem
Yâ Rab nedir bu nevha bunca ‘azâ vü mâtem

3. Muhteşem-i Kâşânî’nin Mersiyesi ile Manastırlı Mehmed Rif’at’ın Tercümesinin Karşılaştırılması

Tercüme kelimesinin Türkçe güncel sözlüklerde kaydedilen anlamı “çeviri”dir. (Kolektif 2011: 2329)¹⁴. Âgah Sırrı Levend’in “Eski edebiyatımızda terceme bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam taşır.”

¹⁴ Tercüme ve klasik Türk edebiyatında tercüme geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yazar 2011: 91-214.

(2015: 80) tespitinden hareketle tercümenin anlamı ve kapsamı hakkında pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin ortak noktası tercümenin daha geniş kapsamlı bir eylem olduğu ve salt çeviri ile birebir aynı olmadığı yönündedir¹⁵. Osmanlı tercüme geleneği ise “kültüre ve zamana bağlı bir kavram” olarak ele alınıp, bugünkü çeviriden farklı düşünülmektedir. Türkçe sözlüklerin dışında Arapça ve Farsça sözlüklerde ise tercüme; tefsir, beyan, nakl gibi farklı kavramlarla ifade edilir (Demircioğlu 2009: 159). Tercüme, telif, yeniden yazım gibi Osmanlı yazım pratiklerinin bütünüyle değerlendirilmesi veya bu kavramlar üzerindeki görüş ve tartışmalar bu yazının kapsamı dışındadır. Ancak kendisi hem şair hem de bir mütercim olan Manastırlı Mehmed Rif'at'in tercüme kavramı hakkındaki görüşlerinin bu bahiste kısaca değerlendirilmesi gerekir. Osmanlı edebiyatında pek çok manzum ve mensur tercüme olmasına rağmen mütercim şair veya nasirler, yaptıkları tercümelerde hangi yöntemi kullandıklarından, hangi strateji ile kaynak dilden erek dile bir aktarım gerçekleştirdiklerinden her zaman bahsetmezler. Ancak özellikle mesnevilerin yazılış sebeplerinin yer aldığı *sebeb-i te'lif*, *sebeb-i nazm-ı kitâb*, *sebeb-i terceme* başlıklı bölümlerinde müellifler kısmen de olsa kaynak dilden erek dile hangi saiklerle bir tercüme yaptığından, bu tercümeyi kime sunduklarından, tercüme yöntemlerinden bahsederler. Yine de edebî metinlerin bu metin dışı bölümlerinin bir ölçüde kurgu olabileceği ve tümüyle gerçeği yansıtmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Yazar 2020: 167-168). Ancak Manastırlı Mehmed Rif'at -doğrudan bu yazıda ele alınan tercüme şiir ile ilgili olmasa da- genel olarak tercüme faaliyeti hakkındaki görüşlerini, “Usûl-i Terceme” başlığıyla *Hazine-i Hikemiyât*¹⁶'ta öğretici ve açıklayıcı bir üslupla kaleme alır. *Hazine-i Hikemiyât*'ın önsözünde Rif'at'in tercüme hakkındaki adı geçen yazısı yer almaktadır. Bu önsözde daha çok “akd ve hall” üzerinde duran Rif'at doğrudan manzum tercümeler hakkında bir görüş belirtmese de tercüme konusunda genel

¹⁵ Tercüme, telif, yeniden yazım gibi kavramlar ve bunlarla ilgili tartışmalar için bk. Demircioğlu 2009; Demircioğlu 2003; Paker 2014; Paker 2009; Toska 2000; Yıldız 2009.

¹⁶ Rif'at'in vefatından sonra kızı Ganime Hanım babasının din, edebiyat ve felsefe konulu tüm eserlerini on iki kitaptan oluşan *Hazine-i Hikemiyât* adı altında bastırmayı planlamıştır (Ceyhan 2012: 58). Ancak, yalnızca serinin ilk kitabı olan *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr* yayınlanmıştır.

bir değerlendirme yapar. Rif'at'a göre tercüme; ya tercüme edilecek metindeki kelimelerin erek dilde birebir karşılığını bulup yazmak ya da tercüme edilmek istenen metni güzelce okuyup, sözün özünü erek dilde anlaşılacak şekilde vermektir. Ancak her kelimenin erek dilde birebir karşılığı olmayacağı için ilk yöntemin çok doğru olmadığını savunur. Bu sebeple kendi tercümeleri için de okuyucunun harfiyen tercüme sanıp, kendisini tenkit etmemelerini rica eder (Manastırlı Mehmed Rif'at 1909: 11-12). Onun tercüme konusunda belirttiği görüşlerinden sonra kaydettiği son cümleleri, hem okuyuculara hem de araştırmacılara Manastırlı Rif'at'ın tercüme yöntemi hakkında ucu açık fikirler ileri sürdüremeyecek mahiyettedir. Çünkü o yazısının son cümlesinde *"Ben şu muktebesâtı lisân-ı Osmânî üzere ifâdede hangi ciheti tatlı buldum ise o yola giderek yazdım. Mütâlî'in-i kirâm da ona göre okusunlar."* (Manastırlı Mehmed Rif'at 1909:12) diyerek tercüme stratejisi hakkında yapılacak tartışmaların önünü bir ölçüde kesmiştir. Ayrıca Rif'at bu tercümeleri *"belki istifâde eden bulunur"* diye *Hazine-i Hikemiyât*'ta topladığını kaydeder (Manastırlı Mehmed Rif'at 1909: 6). Demircioğlu, Rif'at'ın tercüme hakkındaki düşüncelerinden hareketle onun erek odaklı bir tercüme yaklaşımını benimsediğini ve çeviride "harfiyen tercüme"den kaçındığını belirtir (Demircioğlu 2013: 765).

Rif'at'ın tercüme eserlerinin kaynak metinlerle karşılaştırılması, onun eserinin önsözünde ve tercüme usulü ile ilgili yazısındaki fikirleriyle hangi yönlerden örtüştüğü konusunda da fikir verici olacaktır. Bu bağlamda Rif'at'ın mersiye tercümesi, Kâşânî'nin Farsça kaynak metniyle çeşitli yönlerden mukayese edilip, onun hangi yöntem ile Farsçadan Türkçeye manzum bir aktarım yaptığı değerlendirilecektir¹⁷.

¹⁷ Bu karşılaştırma yapılırken Sadık Yazar'ın Osmanlı tercüme geleneğini araştırma önerisi sunan "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği" (2020: 153-178) isimli makalesinden yararlanılmıştır. Rif'at'ın tercümesi derli toplu bir kitap, divan/divançe içerisinde yer almadığı ve dibâce, hâtıme veya bu tercüme ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmadığı için Yazar'ın tercüme metinlerin incelenmesine dair yönelttiği soruların ancak bir kısmı cevaplanabilmiştir.

3.1. Şekil Özellikleri Bakımından Karşılaştırma

Manzum metinlerin yine manzum olarak bir dilden diğer dile tercümesi, bazı zorlukları da beraberinde getirir¹⁸. Bu tarz tercüme hem biçimsel (vezin, kafiye, nazım şekli) hem de anlamsal açıdan mütercimim imkânlarını belli ölçüde sınırlar. Mütercimim kaynak metne formel açıdan büyük oranda bağlı kaldığı durumda anlamda ve edebî arka planda aksamalar olabileceği gibi; kaynak metne semantik açıdan bağlılık da erek metnin biçimsel yapısını veya ahenk unsurlarını sekteye uğratabilir.

3.1.1. Nazım Biçimi: Manzum tercümelerde ilk başta değerlendirilen husus her iki metnin biçimsel yapısı arasındaki ortaklıklar veya farklılıklardır. Eğer mütercim kaynak metnin şekli yapısını -şiir özelinde nazım biçimini- değiştirmiş ise bu durum erek metnin serbest bir çeviri olup olmama durumunu gündeme getirir. Nazım biçiminin ve daha küçük ölçekte nazım biriminin (beyit, bent vb) muhafaza edilip edilmemesi, nazım birimi sayısındaki birtakım değişiklikler (artma veya azalma) ve yine nazım birimlerinin yerlerinin değiştirilmesi gibi tasarruflar mütercimim kaynak metne sadakatini şekli açıdan ölçen en genel verilerdir.

Muhteşem-i Kâşânî, mersiyesini terkîb-bend nazım şekliyle yazmıştır ve toplamda 12 bentten oluşmaktadır. Her bent 8 beyit olup toplamda 96 beyit yer alır. Manastırlı Mehmed Rif'at da nazım biçimi olarak Kâşânî'nin tercih ettiği formel yapıyı takip edip, terkîb-bendi kullanmıştır ve onun tercümesi de 12 bentten oluşmaktadır. Tamamı 95 beyit olan eserin 11. bendi 7¹⁹, diğer bentleri 8'er beyittir.

3.1.2. Vezin: Kâşânî mersiyesini muzâri bahrinin mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbıyla; Manastırlı Rif'at ise yine aynı bahirdeki mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün kalıbıyla yazmıştır.

¹⁸ Manzum bir metnin yine manzum olarak tercümelerinde yaşanan zorluklarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yazar 2014: 248-293.

¹⁹ Bu tercüme şiirin bentlerinin büyük çoğunluğunun kaynak metindeki formel yapıyı muhafaza edip 8'er beyitten oluşurken, 11. bendin hangi sebeple 7 beyit olarak yazıldığı bilinmemektedir. Bu durum, müellif/müstensihin bilinçli bir tercihi olabileceği gibi kaynak metindeki bir beytin gözden kaçırılması sebebiyle de olabilir.

3.1.3. Kafiye ve Redif: Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 1) 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11 ve 12. bentlerde kaynak şiirdeki kafiye kullanımı ile erek şiirdeki kafiye kullanımı aynı; 9, 10 ve 13. bentlerde ise farklıdır. Redif kullanımı ise 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10 ve 11. bentlerde Farsça olan kelimenin Türkçeye aktarımı şeklindedir. 1, 4, 7 ve 12. bentlerde ise redif kullanımı farklıdır. Bu verilerden hareketle her iki şiirdeki kafiye ve redif kullanımı bakımından yapılan karşılaştırmada kafiyenin 10 bentte, redifin de 8 bentte korunduğu görülür.

Tablo 1: Kafiye türleri ve redif kullanımı bakımından karşılaştırma

Bent Nu.	Muhteşem-i Kâşânî'nin Mersiyesi	Manastırlı M. Rif'at'ın Tercümesi
1	revi harfi: m <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: est	revi harfi: m <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: -
2	revi harfi: n / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -ı Kerbelā	revi harfi: n / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -ı Kerbelā'da
3	revi harfi: n / ridf: ū <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: şodi	revi harfi: n / ridf: ū <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: olaydı
4	revi harfi: ā <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: zedend	revi harfi: ā <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: -sı
5	revi harfi: n / ridf: ī <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: resid	revi harfi: n / ridf: ī <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -e erdi
6	revi harfi: m <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: zenend	revi harfi: m <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: çekerler
7	revi harfi: r / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -	revi harfi: r / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: a
8	revi harfi: n / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: futād	revi harfi: n / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -a düşdü
9	revi harfi: n / ridf: ū <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: Huseyn tū'st	revi harfi: ū <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: Hüseyn'in işte
10	revi harfi: ā <i>Mücerred Kafiye</i> Redif: bebīn	revi harfi: l / ridf: ā <i>Mürdef Kafiye</i> Redif: -i seyr et

11	revi harfi: b / ridf: ā Mürdef Kafiye Redif: şod	revi harfi: b / ridf: ā Mürdef Kafiye Redif: -a döndü
12	revi harfi: d / ridf: ā Mürdef Kafiye Redif: kerde ey	revi harfi: d / ridf: ā Mürdef Kafiye Redif: -

Kafiye kelimeleri bakımından yapılan aşağıdaki karşılaştırmada da (Tablo 2) 96 beyitten 42 beyitte kafiye kelimesi değiştirilmiş, 54 beyitte korunmuştur.

Tablo 2: Kafiye kelimeleri bakımından karşılaştırma

Beyit Nu.	Muhteşem-i Kâşânî'nin Mersiyesi	Manastırlı M. Rif'at'ın Tercümesi	Beyit Nu.	Muhteşem-i Kâşânî'nin Mersiyesi	Manastırlı M. Rif'at'ın Tercümesi
1	mātemest	mātem	2	a'zamest	a'zam
3	derhemest	derhem	4	'ālemest	'ālem
5	Muḥarremest	Muḥarrem	6	ğamest	dem
7	Ādemest	ādem	8	Ḥüseyn	Ḥüseyni
9	meydān	meydān	10	eyvān	eyvān
11	bostān	bostān	12	mihmān	segān
13	Süleymān	tuğyān	14	beyābān	yabān
15	sultān	meydān	16	bulend	efğān
17	sütūn	sütūn	18	kırgūn	la'l-gūn
19	dūn	dūn	20	bī-sūkūn	bī-sūkūn
21	birūn	birūn	22	ḥūn	ḥūn
23	çūn	sütūn	24	tezelsul	şaçdı
25	enbiyā	şadāsı	26	Ḥudā	kafası
27	Müctebā	ğızāsı	28	Kerbelā	velāsı
29	abā	dil-rübāsı	30	Murtażā	eżāsı
31	Kibriyā	şadāsı	32	āfitāb	ye'si
33	berīn	berīne	34	dīn	dīne
35	zemīn	heftümīne	36	heftümīn	zemīne
37	gerdūn-nişīn	gerdūn-nişīne	38	Rūḥu'l-emīn	Rūḥu'l-emīn'e
39	cihān-aferīn	cān-aferīne	40	melāl	yeridir
41	kalem	kalem	42	dem	dem
43	sitem	ḥarem	44	'alem	'alem
45	ka-dem	elem	46	be-hem	ka-dem
47	Ḥarem	elem	48	Selsebīl	Cibrīl
49	kūhsār	kūhsāra	50	zār	kāra
51	bī-ka-rār	bī-ka-rāra	52	aşikār	medāra
53	ḥabāb-vār	rūzgāra	54	şütür-süvār	tār-māra
55	şerm-sār	şehriyāra	56	kıyām	kıyāma

57	mekân	mekâna	58	heft-âsumân	heft-âsumâna
59	âşiyân	yabâna	60	kuştegân	küştegâna
61	sinân	sinâna	62	zemân	zemâna
63	cihân	cihâna	64	Resûl	Muhammed
65	der-ḥûn	dil-cû	66	gerdûn	ḥoş-bû
67	efzûn	ḥoş-rû	68	gulgûn	memlû
69	Ceyhûn	bu	70	birûn	Ḥaḳ-gû
71	medfûn	yâhû	72	kebâb	arzı
73	bî-aşinâ	iyâli	74	cefâ	zâlâli
75	beyâ	kıtâli	76	belâ	melâli
77	nîze-hâ	ḥâli	78	cudâ	lâli
79	Kerbelâ	nihâli	80	bâd	bâda
81	sitem-âbâd	icâd	82	dil-şâd	şâd
83	imdad	imdad	84	Şeddâd	Şeddâd
85	şimşâd	şimşâd	86	fûlâd	fûlâd
87	evlâd	bî-dâd	88	maḥşer	-
89	ḥarâb	ḥarâba	90	kebâb	kebâba
91	nâb	nâba	92	ḥızâb	ḥızâba
93	mehtâb	mâhtâba	94	ḥabâb	ḥabâba
95	ḥicâb	muşâba	96	cefâi	cefâyı

3.2. Her İki Mersiye'nin İlk Bentlerinin Gramer Özellikleri ve Semantik Açından Karşılaştırılması²⁰

<p>Kaynak Şiir (Muhteşem-i Kâşânî'nin Şiiri)²¹ Vezin: <i>mefûlü fâ ilâtü mefâ ilü fâ ilün</i></p>	<p>Tercüme Şiir (Manastırlı Rif'at'ın Şiiri) Vezin: <i>mefûlü fâ ilâtün mefûlü fâ ilâtün</i></p>
<p><u>Yâ Rab çe şürêst</u> kè der-<u>ḥalk-ê</u> <u>âlemest</u></p>	<p><u>Yâ Rab nedir</u> bu <u>şürîş</u> şürîşde <u>ḥalk-ı</u> <u>âlem</u></p>

²⁰ Her iki mersiye'nin tüm bentlerinin burada kullanılan şablon ile karşılaştırılması makale boyutlarını aşacağı için yalnızca ilk bentlerin gramer ve anlam bakımından karşılaştırılması verilmiştir. Altı çizili, koyu puntıyla yazılan kelimeler kaynak metinden erek metne doğrudan aktarılan veya Türkçe karşılığı bulunan kelimelerdir.

²¹ Kâşânî'nin Farsça mersiyesi için 1896 yılında matbu olarak yayınlanan nüsha kullanılmıştır. bk. Muhteşem-i Kaşani 1896. Farsça metnin transkripsiyonu yapılırken de büyük ölçüde "Türkçe metin neşirlerindeki Farsça şiirlere dair tespitler, öneriler" isimli makaledeki yazım önerileri dikkate alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kutlar-Oğuz 2017: 132-160.

Bâz în çè nevha vu çè 'azâ vu çè
mâtemest²²
 [Ey Allah'ım! Dünya halkındaki kargaşa
 nedir? Bu nasıl sonu gelmez feryat, nasıl
 yas ve nasıl matemdir?]

Yâ Rab nedir bu nevha bunca 'azâ vü
mâtem
 [Ey Allah'ım! Bu kargaşa nedir? Dünya
 halkı kargaşadadır. Ey Allah'ım! Bu feryat
 bunca yas ve matem nedir?]

Kâşânî'nin mersiyesinin 1. bendinin ilk beyti ile Manastırlı Rif'at'ın tercümesinin ilk beyti birkaç kelime dışında hemen hemen aynıdır. Rif'at, Farsça mersiyesinin ilk beytini kelime kelime nazma aktarmıştır. Kaynak metindeki *Yâ Rab, şûriş, halk-ı 'âlem, nevha, aza, vü, mâtem* kelime ve tamlamaları erek metne olduğu gibi aktarılmış; Farsça soru zamiri olan *çè* ve işaret zamiri *în*, Türkçe'ye *nedir* ve *bu* olarak tercüme edilmiştir. Toplamda 10 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur. Erek beyitte kaynak beytin soru yapısı da korunmuş ve Farsça "-est" bildirme eki, Türkçe "-dir" olarak verilmiştir.

Bâz în çè rustehîz-è 'azîmest k'ez-
 zemîn
Bî-nefh-è sūr hâste tâ 'arş-è a'zamest
 [Yine, Sur üflenmeden yerden yüce göğe
 kadar ulaşan bu büyük kıyamet nedir?]

Bu rüstehîz-i 'uzmâ arz u semâyı tutmuş
Bî-nefh-i sūr varmış tâ fevķ-i 'arş-ı a'zam
 [Bu büyük kıyamet yeri ve göğü tutmuş. Sur
 üflenmeden yüce göğün en üstüne kadar
 ulaşmış.]

Yine ikinci beyitte de erek metne aktarılan kelimelerin kaynak metindekiyle büyük oranda aynı olduğu görülür: *rustehîz-i 'azîm/rüstehîz-i 'uzmâ, 'arş-ı a'zam, bî-nefh-i sūr, tâ* kelimeleri aynen aktarılmış; *în/bu, hâste/varmış* olarak tercüme edilmiş ve *bâz, çè, k'ez-zemîn* sözcükleri hiç kullanılmamıştır. Toplamda 6 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur. Bu beyitte de Rif'at'ın kaynak metne bağlı kaldığı görülse de manzum bir metnin yine manzum olarak tercümesinde yaşanabilecek

²² Kâşânî'nin *Dîvân*'ında ilk mısra "Bâz in çè şürêşest" şeklinde başlamaktadır. bk. Muhteşem-i Kâşânî, *Külliyât*, 58b. Ancak 1896'da Kâşânî'nin bu şiiri matbu olarak da yayınlanmış ve ilk mısra "Yâ Rab çè şürêşest" olarak yazılmıştır. bk. Muhteşem-i Kaşani 1896: 2b. Manastırlı Mehmet Rif'at'ın da tercümesine "Yâ Rab" nidasıyla başlaması bu matbu nüshadan hareketle tercüme yapıldığını düşündürmektedir. Ayrıca Kâşânî'nin hem elyazma hâlindeki *Dîvân*'ında hem de bugün pek çok yerde yayınlandığı hâliyle bu mersiyesinin 11. ve 12. bentleri Osmanlı döneminde matbu olarak basılırken yer değiştirmiştir. Orijinal metindeki 11. bent matbu olarak yayınlanan nüshalarda 12. bent; 12. bent ise 11. bent olarak yer alır. Ziya Paşa'nın *Harâbât*'ında da benzer şekildedir. bk. Ziya Paşa 1292: 200.

zorluklar fark edilmektedir. Tercüme edilen şiir de manzum formda olduğu için özellikle vezin endişesi, şairi anlamı muhafaza etmek koşuluyla erek metnin dilinin imkânları doğrultusunda farklı kelimeler veya yapılar bulmaya zorlar. Kaynak şiirdeki gramer yapısı, erek metinde tercih edilmemiştir. Kâşânî'nin soru kalıbıyla yazdığı beytin tercümesinde soru yapısı kullanılmayıp kurallı basit cümle yapısı tercih edilmiştir.

İn subh-è tîre bâz demîd **ez-kocâ** k'ez-
ū
Kâr-è cihân u **halk-è cihân** cumle
derhemest
[Bu karanlık sabah yine nereden çıktı?
Ondan dünya işi ve dünya halkı tamamen
karışıktır.]

Bu subh-ı tîre nerden döndü dolaşdı
geldi
Étdi **cihân kârın** **halk-ı cihânı** derhem
[Bu karanlık sabah nereden döndü dolaştı
geldi. Dünya işini ve dünya halkını
karmakarışık etti.]

Üçüncü beyitte subh-ı tîre, halk-ı cihân, derhem kelimeleri erek metne aynen aktarılmış; ân/bu, ez-kocâ/nereden olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Bâz ve cumle kelimeleri tercümede kullanılmamış, kâr-è cihân tamlaması da cihan kârı olarak Türkçe tamlama yapılmıştır. Toplamda 6 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur.

Güyâ tulû' mî-koned ez-mağrib âftâb
K'âşûb der-temâmî-yè **zerrât-è**
âlemest
[Sanki güneş batıdan doğuyor! Öyle ki
(bu) kargaşa evrendeki zerrelere
tamamındadır.]

Güyâ ki **mîhr-i rahşân garbdan doğup**
bu günde
Âşûb içinde **zerrât** érđi kıyâma **âlem**
[Sanki bu günde parlayan güneş batıdan
doğmuş; zerrelere kargaşa içindedir (ve) evren
ayağa kalkmıştır.]

Dördüncü beyitte tercüme şiirin anlamı korunmasına rağmen ilk üç beyitteki gibi kelime ve gramer özellikleri bakımından doğrudan aktarımlar görülmez. Aynen tekrar edilen kelimeler güyâ, âşûb, zerrât, âlem; tercüme edilen kelimeler tulû' mî-koned/dogup, ez-mağrib/garbdan, âftâb/mîhr-i rahşân. Erek metindeki bu günde, içinde, kıyâma irdi kelime ve yapıları kaynak şiirde olmayıp, Rif'at'in eklemeleridir. Toplamda 7 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur.

Ger h'anemes kıyâmet-è dunyâ **ba'îd nîst**

Kopmuş **meger kıyâmet dinse olur**
muvâfık

În rustehîz-ê 'âm kè nâmeş Muharremest
 [Eğer dünyanın kıyameti desem yanlış olmaz.
 Herkesin kıyameti olan bu günün adı
 Muharrem'dir.]

Bu rüstehîz-i 'ämme kim ismidir
Muharrem
 [Yani kıyamet kopmuş dense uygundur.
 Herkesin kıyameti olan bu günün adı
 Muharrem'dir.]

Beşinci beyitte ger/meger, kıyâmet, rustehîz-ê 'âm/rüstehîz-i 'ämme, kè/kim, Muharrem kelime ve tamlamaları aynen tekrarlanmış; hânemeş/dinse, ba'îd nîst/muvâfik olur, nâmeş/ismidir, în/bu kelime ve yapıları tercüme edilmiştir. Kaynak metindeki dünyâ kelimesi ve beytin sonundaki -est bildirme eki dışında, toplamda 9 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur.

Der-bârgâh-ı kuds kè cây-ê melâl nîst
Serhâ-yê kudsiyân heme ber-zânû-yê
gamest
 [Kutsal makamda üzüntüye yer yoktur. (Ama
 şimdi) meleklerin hepsinin başı gam
 dizindedir (öne eğilmiştir)]

Dergâh-ı kudsiyânda yer yok iken
melâle
Kudsîleriñ ru'ûsı zânû-yı gamda bu
dem
 [Meleklerin katında üzüntüye yer yok
 iken, şimdi meleklerin başı gam
 dizindedir (öne eğilmiştir).]

Altıncı beyitte der-bârgâh-ı kuds/dergâh-ı kudsiyan, ber-zânû-yê gamest/zânû-yı gamda tamlamaları tekrar etmiş; serhâ-yê kudsiyân/kudsîlerin ru'ûsı, cây-ê melâl nîst/yer yok iken melâle, heme/bu dem ifadeleri tercüme edilmiştir. Kaynak metindeki kè ve -est dışında, toplamda 6 kelime/tamlama erek metne, kaynak metindeki şekliyle doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur. İlk mısradaki tekil hâlde verilen kuds, erek metne çoğul olarak kudsiyân şeklinde; ikinci mısradaki kudsiyân kelimesi de erek metinde Türkçe çoğul eki kullanılarak kudsîler şeklinde aktarılmıştır.

Cinn u melek ber-âdemiyân nevha
mî-konend
Güyâ 'azâ-yê eşref-ê evlâd-ê âdemest
 [Cin ve melek insanlarla ağıt yakıyorlar.
 Sanki insanoğlunun en şereflişinin
 matemidir.]

Cinle melek bu demde dem-sâz-ı
nevha olmuş
Dêr[ler] ne oldu eyvâh eşrâf-ı
ibn-i âdem
 [O anda cinle melek feryat arkadaşı
 olmuş. "Eyvah! İnsanoğlunun en
 şereflişlerine ne oldu?" diyorlar.]

Yedinci beyitte Cenn u melek/Cinle melek, nevha, eşref-ê evlâd-ê âdemest/eşrâf-ı ibn-i âdem kelime ve terkipleri tekrar etmiş ancak kaynak şiirdeki diğer kelimeler erek şiirde kullanılmamıştır. Tercüme şiirde

anlamda büyük bir farklılık olmasa da ekleme ve çıkarmaların olduğu da görülmektedir. Kaynak şiirdeki ilk mısradaki “cinler ve melekler insanlarla beraber ağıt yakıyor” cümlesi erek şiirde “cinler ve melekler feryat arkadaşı oldular” şeklinde aktarılmıştır. İkinci mısradaki tekil hâlde verilen *eşref* kelimesi, erek metne çoğul olarak *eşrâf* şeklinde aktarılmıştır. Toplamda 3 kelime/tamlama erek metne doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur.

Horşîd-ê âsumân u zemîn **nûr-ê**
maşrikeyn
 Perverde-ê kenâr-ê **Resûl-ê Hudâ**
Huseyn
 [Yerin ve göğün güneşi, doğunun ve batının ışığı, Allah resulünün yanında yetiştirdiği Hüseyin.]

Ya'nî 'avâlimiñ hep **envâr-ı**
maşrikeyni
Peygamberiñ hafîdi pek sevdiği
Hüseyni
 [Yani âlemlerin, baştanbaşa doğunun ve batının ışığı, peygamberin torunu çok sevdiği Hüseyin'i.]

İlk bendin son beyti (vasita beyit) de yukarıdaki beyitlere benzer şekilde tercüme edilmiştir. *Nûr-ı maşrikeyn/envâr-ı maşrikeyni, Hüseyn* gibi tekrar eden kelime ve tamlamalar olduğu gibi; *perverde-ê kenâr-ê resûl-ê Hudâ* tamlaması *peygamberin hafîdi* olarak kısaltılarak tercüme edilmiştir. Kaynak metindeki *horşîd-ê âsumân u zemîn*, erek metne ‘*avâlim* olarak anlamı kısmen muhafaza edilerek aktarılmıştır. İlk mısradaki tekil hâlde verilen *nûr* kelimesi, erek metne çoğul olarak *envâr* şeklinde aktarılmıştır. Toplamda 3 kelime/tamlama erek metne doğrudan aktarılmış veya Türkçe karşılığı bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda Kâşânî'nin kaynak metni ile Rif'at'ın tercümesinin ilk bentlerinde kullanılan kelimeler ve tamlamalar istatistiksel olarak verilecektir:

Tablo 3: Her iki mersiye'nin ilk bentlerinin kullanılan kelimeler/tamlamalar bakımından karşılaştırılması

Bent/beyit nu:	Aynen tekrar eden kelimeler/taml.	Türkçe karşılığı bulunan kelimeler/taml.	Sadece kaynak metinde bulunan kelimeler/taml.	Sadece erek metinde bulunan kelimeler/taml.
1/1.	Yâ Rab, şûriş, halk-1 'âlem, nevha, aza, vü, mâtem	çè/nedir, în/bu	kè, bâz	şûrişde, bunca
1/2.	rustehiz-i 'azîm/rüstehîz-i 'uzmâ, 'arş-1 a'zam, bî-nefh-i sûr, tâ	în/bu, hâste/varmış	bâz, çè, k'ez-zemîn	arz u semâyı, tutmuş, fevk
1/3.	subh-1 tîre, halk-1 cihân, derhem	în/bu, ez-kocâ/nereden	Bâz, cumle	döndü dolaşdı geldi, êtdi
1/4.	gûyâ, âşûb, zerrât, âlem	tulû mî-koned/dogup, ez-magrib/garbdan, âftâb/mihr-i rahşân	der-temâmî	bu günde, içinde, kıyâma irdi
1/5.	ger/meger, kıyâmet, rustehîz-è 'âm/rüstehîz-i 'âmme, kè/kim, Muharrem	hânemeş/dinse, ba'îd nîst/muvâfık olur, nâmeş/ismidir, în/bu	dunyâ	kopmuş
1/6.	der-bârgâh-1 kuds/dergâh-1	serhâ-yè kudsiyân/kudsîle		

	kudsiyan, ber- zânû-yè gamest/zânû- yı gamda	rin ru'ûsı, cây-è melâl nîst/yer yok iken melâle, heme/bu dem	kè	iken
1/7.	Cenn u melek/Cinle melek, nevha, eşref-è evlâd-è âdemest/eşrâf-ı ibn-i âdem	-	ber- âdemiyân, gûyâ 'azâ,	bu demde, dem-sâz, dêr[ler], ne oldu, eyvâh
1/8.	Nûr-ı maşrikeyn/env âr-ı maşrikeyn, Hüseyn	perverde-è kenâr- è resûl-è Hudâ/ peygamberin hafîdi	horşîd-è âsumân u zemîn, perverde-è kenâr	ya'nî, 'avâlimin, hep, hafîdi, pek, sevdiği
Top.	30	19	14	23

İlk bent dışında diğer 11 bendin benzer metotla karşılaştırılmasında da Rif'at'ın aynı yöntemle tercüme yaptığı görülmektedir. Sadece aşağıdaki 3 beyitte kaynak metinle, erek metin arasında anlam açısından küçük farklar yer almaktadır. Bu beyitler aşağıdaki gibidir:

3. bent/7. beyit	În intiķâm eger n'uftâdi be- rûz-ı haşr Bâ in 'amel mu'âmele-è dehr çon şodi <i>[Bu iş dünya davranışı olmasaydı, bu intikamın alınması kıyamet gününe kalmazdı]</i>	Bu intiķâmıñ aħzi rûz-ı cezâya qaldı 'Âlem harâb olurdu bunda sûtün olaydı <i>[Dünyanın direği olsaydı burada (Kerbela'da) dünya yıkılırdı. (Buna rağmen) bu intikamın alınması kıyamet gününe kaldı.]</i>
------------------------	--	---

4. bent/3. beyit	Pes âteşi ze-ahker-i elmâs-rîze-hâ Efrûhtend u ber-Hasan-ı Müctebâ zedend <i>[Küçük elmas tozları gibi kor ateşten çıkan kıvılcımlar, Hasan-ı Müctebâ'yı yaktı.]</i>	Zât-ı Hasân da soñra düşdü o h'ân-ı mâre Zehr oldu en nihâyet ol hazretiñ ğizâsı <i>[Hasan da sonra o yılan sofrasına düştü. En sonunda zehir o hazretin yiyeyeği oldu.]</i>
---------------------	---	--

<p>12. bent/7.beyit</p>	<p>Hâmûş Muhteşem kê zıkr-ê ğam-ê Hüseyin Cibrîl-râ ze-rûy-ê peyember hicâb şod [<i>Sus Muhteşem! Hüseyin'in acıını anmaktan Cebrail, Peygamber'in yüzüne bakamaz oldu.</i>]</p>	<p>Şuş sen de Rif'at artık bu tercemeñle zîrâ Oşmânlılar ser-â-pâ felce muşâba döndü [<i>Sen de artık sus Rifat! Çünkü bu tercümenle Osmanlılar baştan ayağa kadar felç geçirdi (donakaldı).</i>]</p>
-----------------------------	--	---

Bu bilgilerin dışında Rif'at tercümesinin son bendinde, Farsça kaynak metinde her beytin ilk mısraında yer alan, Kâşânî'nin mahlasının bulunduğu "hâmûş Muhteşem" ifadelerini değiştirmeyip, "Sus Muhteşem" şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Yine son bendin 7. beytinde "Sus sen de Rif'at" diyerek kendi mahlasını zikretmiştir.

Sonuç

Osmanlı biyografik kaynakları, 19. yüzyılın velut mütercim/şair/yazarlarından biri olan Manastırlı Mehmed Rif'at'ın şiirlerinin bulunduğu bir *Dîvânçe/Mecmû'a-i Eş'âr* olduğunu kaydederler. İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın verdiği bilgilere göre müsvedde hâldeki bu şiir mecmuasının, Rif'at'ın kızı Ganime Hanım tarafından *Hazine-i Hikemiyyât* serisinde bastırılacağı kaydedilir. Ancak bu serinin yalnızca ilk kitabı yayınlanır ve Rif'at'ın şiirlerinin yer aldığı mecmuanın akıbeti bugün bilinmemektedir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Katalogu'na kayıtlı bir yazmada, İbnülemin'in, Rif'at'ın şiirleri arasında saydığı Kerbelâ mersiyesi yer almaktadır. Bu mersiye 16. yüzyıl Fars şairlerinden Muhteşem-i Kâşânî'nin Kerbelâ mersiyesinin nazmen tercümesidir. Manastırlı Rif'at Kâşânî'nin bu şiirini, sürgünde bulunduğu Halep'te, 1897 yılında tercüme etmiştir.

Bu makalede, Manastırlı Mehmed Rif'at'ın bu şiirinin transkripsiyonlu metni ve diliçi çevirisi verilmiş; tercüme edilen metin Kâşânî'nin Farsça metniyle çeşitli yönlerden karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu incelemede her iki mersiye'nin ilk bentleri örneklem olarak seçilmiş ve yapılan karşılaştırmalar neticesinde şu sonuçlar elde edilmiştir:

- Her iki şiir de terkîb-bend nazım şekliyle yazılmış ve toplamda 12 bentten oluşmaktadır. Her bent 8 beyitten oluşur ve toplamda 96

beyittir. Sadece, Rif'at'in tercüme şiiri Kâşânî'nin şiirinden bir beyit eksiktir.

- Her iki şiir muzâri bahriyle yazılmıştır ancak vezinleri farklıdır. Kâşânî, mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbıyla; Manastırlı Rif'at ise mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün kalıbıyla yazmıştır.
- Kafiye ve redif kullanımı bakımından yapılan karşılaştırmada kafiye'nin 10 bentte, redif'in de 8 bentte korunduğu görülür.
- Kafiye kelimeleri bakımından yapılan karşılaştırmada da 96 beyitten 42 beyitte kafiye kelimesi değiştirilmiş, 54 beyitte korunmuştur.
- Şekil özellikleri (nazım şekli, nazım birimi, vezin, kafiye, redif) bakımından yapılan karşılaştırmada Manastırlı Rif'at'ın tercümesinin kaynak metnin formel yapısını koruduğu tespit edilmiştir.
- Her iki şiirin gramer özellikleri ve semantik açıdan karşılaştırılmasında da mütercim'in kaynak metnin anlamını korumaya ve erek dildeki kelimelerin Türkçede birebir karşılığını bulmaya çalıştığı görülmektedir.
- Kaynak metin ile erek metnin ilk bentlerinin kelime ve tamlama kullanımının verildiği tabloda 49 kelime/tamlamanın ya doğrudan erek metne aktarıldığı ya da Türkçe karşılığı verildiği görülür. 37 kelime/tamlama ise ya kaynak metinde ya da erek metinde yer almamaktadır.
- 96 beyitten yalnızca 3 beyitte kaynak metnin anlam olarak erek metinden küçük farklarla ayrıldığı söylenebilir.

Yukarıda verilen istatistiksel sonuçlardan hareketle Manastırlı Mehmed Rif'at'in, tercüme ettiği şiirin anlamını büyük ölçüde muhafaza etmeye çalıştığı görülmektedir. Bunu yaparken kaynak şiirdeki kelimeleri mümkün olduğunca hem anlam hem yapı olarak değiştirmemeye gayret etmiştir. Özellikle Osmanlı Türkçesine yerleşmiş Farsça kelime ve tamlamaları aynen alıntılacağı, bir kısmına da anlamı koruyarak Türkçe karşılıklar bulduğu görülür. Her iki metin üzerinde hem formel hem de semantik açıdan yapılan karşılaştırmada, erek metnin kaynak metne büyük oranda sadık kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla Rif'at'in bu şiiri,

kendisinin de metnin başlığında belirttiği gibi bir “tercüme”dir. Ancak bu “tercüme”, başka şairden etkilenme, model alma yoluyla nazire yazma veya yeniden yazım değildir. Rif’at’ın tercüme yöntemi ile ilgili verdiği bilgilerde imtina edip, okuyucudan kendisini bu konuda tenkit etmemelerini rica ettiği birebir/harfiyen manzum bir aktarımdır.

Rif’at’ın tercüme ettiği şiirin Farsça olması da başka dillerden yapılan tercümelere kıyasla ona kolaylık sağlamış olabilir. Bazı ekler ve fiiller dışında çoğu kelime, tercüme edilen şiir geleneğinde kullanıldığı için kaynak metinden doğrudan alıntılanmıştır. Ancak mütercim/şairin, kaynak metne şekil ve anlam olarak bağlı kalma ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını bulma gayreti, kaynak şiirin belâgatının ve edebî arka planının erek şiirde aksamasına sebep olmuştur. Özellikle vezni aksatmama ve anlamı değiştirmeme adına, metnin edebîliğine bir katkısı olmayan sözlerle haşve düşülen yerler vardır. Kâşânî'nin mersiyesinde kullandığı seslerin ve kelimelerin oluşturduğu ahenk de tercüme edilen şiirde yoktur.

Manzum bir metnin yine manzum formda tercüme edilmesi mütercim/şairin aynı zamanda şairlik yeteneğini de ön plana çıkarma gayretidir. Bu bağlamda Rif’at’ın, bu manzum tercümede şairliğini gösterme çabası da hissedilir. Ancak bu hâliyle Rif’at’ın tercümesi, yukarıdaki verilerden hareketle şiirsellikten uzak, *mevzun ve mukaffa* (Recâizâde Mahmut Ekrem 2014: 36) bir manzumedir.

Kaynakça

- ARSLAN, Mehmet ve Mehtap Erdoğan (2009), *Kerbela Mersiyesi*, Ankara: Grafiker Yay.
- BOZDOĞAN, Ahmet (2001), *Manastırlı Mehmet Rifat ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- CEYHAN, Adem (2012), “Manastırlı Mehmed Rifat Bey’in Matlûbu Külli Tâlib Tercümesi”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Doç. Dr. Mustafa Aksoy Armağan Sayısı 10(1), 57-71.
- ÇİFTÇİ, Cemil (2011), *Mûsâ Kâzım Paşa, Aşkın Hazinesi (Makâlîd-i Aşk)*, İstanbul, Kevser Yay.

- DEMİRCİOĞLU, Cemal (2009), "19. Yüzyıl Sonu Türk Edebiyatında 'Tercüme Kavramı'", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Kaf Dağının Ötesine Varmak, Günay Kut Armağanı*, II(27), 13-31.
- DEMİRCİOĞLU, Cemal (2013), "El-Cahız'dan Manastırlı Memet Rifat'a: Arap Çeviri Kuramcıları ile Osmanlı Mütercimleri Arasındaki Bağlantılar", *Turkish Studies*, 8(13), 739-759.
- DEMİRCİOĞLU, Cemal (2016), *Çeviribilimde Tarih ve Tarihyazımı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, (1969), *Son Asır Türk Şairleri (O-S)*, Cüz VII, İstanbul: MEB Yay.
- İSEN, Mustafa (2004) "Mersiye (Türk Edebiyatı)", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı, 218-219.
- İSEN, Mustafa (2012), *Dile Duran Ölüm: Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, İstanbul: Kapı Yay.
- KAHRAMAN, Alim (2003), "Mehmed Rif'at, Manastırlı", *İslam Ansiklopedisi*, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı, 519-520.
- KAYA, Bayram Ali (2020), *Osman Nevres Dîvânı*, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76247,osman-nevres-divanipdf.pdf?0> (23.09.2021)
- KILIÇ, Filiz (2018). *Âşık Çelebi, Meşâi'rü'ş-Şu'arâ*, e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> (23.09.2021)
- KOLEKTİF (2019), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2012). "Metin Neşrinin Ana Esasları". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 31, 179-209.
- KURTULUŞ, Rıza (2006). "Muhteşem-i Kâşânî", *İslam Ansiklopedisi*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı, 77-78.
- KUTLAR-OĞUZ, Fatma Sabiha (2017), "Türkçe Metin Neşirlerindeki Farsça Şiirlere Dair Tespitler, Öneriler", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII - Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler*. İstanbul: Klasik Yayınları. s. 132-160.
- LEVEND, Agâh Sırrı, (2015), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yay.
- MANASTIRLI MEHMED RİFAT, (1327/1909), *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*, nşr. Ganimet bint Rifat, Matbaa-i Uhuvvet, (Marunî), Halep.

- MUHTEŞEM-İ KÂŞÂNÎ (H.1313/M.1896), *Harîr-i siyah*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, HP_Osm_00305/02.
- MUHTEŞEM-İ KÂŞÂNÎ, *Külliyât*, 58b, IUNEK Farsça Yazma Eserler, NEKFY01551.
- PAKER, Saliha (2009), "Tercüme ve Nazire olarak Çeviri: Kültüre Bağlı Kavramlar", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (Cem Dilçin Armağanı)*, 33(2), 89-110.
- PAKER, Saliha (2014), "Tercüme, Telif ve Özgünlük Meselesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh içinde* (ss. 37-71). İstanbul: Klasik Yayınları.
- RECÂİZÂDE MAHMUT EKREM (2014), *Recâizâde Mahmut Ekrem'in Bütün Eserleri-2 Takdîr-i Elhân, Kudemadan Birkaç Şair, Pejmürde, Takrizât*, (hzl. Hakan Sazyek-Tolga Bayındır-Esra Sazyek-Doğan Evecen), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- SELÇUK, Ersin (2013), "İran Edebiyatında Mersiye Türleri", *Doğu Araştırmaları*, 12, 5-22.
- TOSKA, Zehra (2000), "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Çeviri Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntemler Ne Olmalıdır", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, XXIV,(1), 291-306.
- YAZAR, Sadık (2011), *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- YAZAR, Sadık (2014), "Osmanlı Dönemi Şiir Tercümesinde Karşılaşılan Biçimsel (nazım biçimi, aruz ve kafiye) Zorluklar", *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh içinde* (ss. 248-293), İstanbul: Klasik Yayınları.
- YAZAR, Sadık (2020), "Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 60(1), 153-178.
- YAZICI, Tahsin (2004), "Mersiye (Fars Edebiyatı)", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı, 218-219.
- YILDIZ, Ayşe (2009), "Tercüme Kavramı Ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 4(7), 939-954.

YILMAZ, Müslüm (2016), *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

ZİYA PAŞA (H. 1292/ M. 1875-1876). *Harâbât*, 2. cilt, Matabaa-i Âmire, İstanbul.

4. Transkripsiyonlu Metin²³

Şâir-i Şehîr-i Fürsî Muhteşem-i Kâşânî'niñ
Merşiyye-i Meşhûresiniñ Tarf-ı 'Aczimden
Tercemesi Olup Rızâ Paşa Hazretlerine Taqdîm
Olundu
14 Cumâdelâhir 1315
Erkân-ı Harb Manastırlı Rif'at

Farsların Ünlü Şairi Muhteşem-i
Kâşânî'nin Meşhur Mersiyesinin Aciz
Gözünden Tercümesi Olup Rıza Paşa
Hazretlerine Sunuldu.
10 Kasım 1897
Kurmay Manastırlı Rif'at

I. BEND

[2] [mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün]

1	Yâ Rab nedir bu şûriş şûrişde halk-ı 'âlem Yâ Rab nedir bu nevha bunca 'azâ vü mâtem	<i>Ey Allah'ım! Bu kargaşa nedir? Dünya halkı kargaşadadır. Ey Allah'ım! Bu feryat bunca yas ve matem nedir?</i>
2	Bu rüsteñiz-i 'uzmâ arz u semâyı tutmuş Bî-nefî-i şûr varmış tâ fevķ-i 'arş-ı a'zam	<i>Bu büyük kıyamet yeri ve göğü tutmuş. Sur üflenmeden yüce göğün en üstüne kadar ulaşmış.</i>
3	Bu şubh-ı tîre nerden döndü dolaşdı geldi Ëtdi cihân kârın halk-ı cihânı ²⁴ derhem	<i>Bu karanlık sabah nereden döndü dolaştı geldi. Dünya işini ve dünya halkını karmakarışık etti.</i>
4	Güyâ ki mihr-i raşşân ğarbdan doğup bu günde Âşüb içinde zerrât érdi kıyâma 'âlem	<i>Sanki bu günde parlayan güneş batıdan doğmuş; zerreler kargaşa içindedir (ve) evren ayağa kalkmıştır.</i>
	[3]	
5	Kopmuş meger kıyâmet dênse olur muvâfık Bu rüsteñiz-i 'âmme kim ismidir Muħarrem	<i>Yani kıyamet kopmuş dense uygundur. Herkesin kıyameti olan bu günün adı Muħarrem'dir.</i>
6	Dergâh-ı kudsiyânda yer yok iken melâle Kudsilerin ru'usu zânü-yı ğamda bu dem	<i>Meleklerin katında üzüntüye yer yok iken, şimdi meleklerin başı ğam dizindedir (öne eğilmiştir).</i>
7	Cinle melek bu demde dem-sâz-ı nevha olmuş Dêr[ler] ne oldu eyvâh eşraf-ı ibn-i âdem	<i>O anda cinle melek feryat arkadaşı olmuş. "Eyvah! İnsanoğlunun en şereflişi ne oldu?" diyorlar.</i>
8	Ya'nî 'avâlimiñ hep envâr-ı maşrikeyni Peyğamberiñ ğafidi pek sevdiĝi Hüseyini	<i>Yani dünyanın, baştanbaşa doğunun ve batının ışığı, peyğamberin torunu çok sevdiği Hüseyin'i.</i>

²³ Koyu punto ile köşeli parantez içindeki numaralar yazma eserin sayfa numaralarıdır.

²⁴ Metinde kullanılan nüshada "kâr-ı cihân" yazmaktadır. Ancak müzayede nüshasında Kâşânî'nin mersiyesindeki gibi "halk-ı cihân" yazılmış. "Halk-ı cihan" tamlaması beytin bağlamı ve tercümesi yapılan şiir açısından daha uygun olduğu için müzayede nüshasındaki yazım tercih edildi.

II. BEND

- 1 Keşti şikeste düşmüş tûfân-ı Gemi Kerbela tufanında kırılmış (ve) Kerbela
Kerbelâ'da meydanında toprağa ve kana batmış.
Toprakla hûna batmış meydân-ı
Kerbelâ'da
- 2 Fâş eyleseydi ol gün eşkin 'uyûn-ı Feleğin gözleri o gün gözyaşlarını belli etseydi,
devrân Kerbela çardağının tepesinden kanlar akardı.
Kanlar geçirdi serden eyvân-ı
Kerbelâ'da
- 3 Yaşlar gül-âba kıim olmuşdu dest-i Kerbela bahçesinde açan güller sebebiyle
dehre dünyanın eline (dökülen) yaşlar gül suyuna
Kerbelâ'da Verd-i şüküftelerden bostân-ı dönmüştü.
[4]
- 4 Tazyîki Kûfiyân'ın şu virmemekdi âle Kufelilerin eziyeti Peygamber ailesine su
Kerbelâ'da Mihmâna hürmete bak segân-ı vermemeği. Kerbela köpeklerindeki misafir
ağırlamaya bak!
- 5 Sîr-âb iken hemîşe dîv ü dedi cihânın Dünyanın tüm yaratıkları, yırtıcı hayvanları
Kerbelâ'da Hâtem emerdi 'atşân tuğyân-ı suya kanmış iken, susuz(lar) Kerbela
taşkınında yüzük emerdi.
- 6 Ol teşnegân içinden 'ayyûka dek irişdi Kerbela ıssızlığında o susamışlar arasından
Kerbelâ'da Feryâd-ı el-'ataş hep yabân-ı susuzluk feryatları yükseldi.
- 7 Âh ol zamân ki a'dâ şerm etmeyüp de Kerbela meydanında düşmanların utanmayıp
girdi ehlibeytin çadırına girdiği o zamana eyvah
Kerbelâ'da Hargâh-ı ehl-i beyte meydân-ı (yazık)!
- 8 Ol demde süz-ı gayret eflâkı etdi O anda gayret ateşi gökyüzünü titretti (ve) o
lerzân an düşman korkusundan Harem'de feryatlar
Harem'de efğân Havf-ı 'adûdan ol dem kıpıdı yükseldi.

III. BEND

- 1 Kâşkî o demde tâk-ı gerdün nigûn Keşke o zamanda feleğin kubbesi ters dönseydi.
olaydı Bu yüce çadır alçak bir sütun olsaydı.
- 2 Kâşkî o dem ki seyler tâ zirve-i cibâle Keşke o anda seller dağın zirvesine çıksaydı
olaydı Çıksaydı rüy-ı arz da hep la'l-gün (ve) yeryüzü de baştanbaşa lal renginde
[5] olsaydı.

3	Kâşkî o demde ehl-i beytiñ şerâr-ı âhı Bir berķ-i hâne-süz-ı gerdün-ı dün olaydı	<i>Keşke o anda ehlibeytin ahının kıvılcımı alçak feleğin evini yakan bir şimşek olsaydı.</i>
4	Kâşkî o dem ki gökler şarşıldı oldu lerzân olaydı Sîm-âb-veş bu yerler hep bî-sükûn	<i>Keşke o anda gökler sarsılıp titreyince bu yeryüzü de cıva gibi hep hareket etseydi (titreseydi).</i>
5	Kâşkî o dem ki düşdü hâke o peyker- i cân olaydı Cân-ı cihâniyân da tenden birün	<i>Keşke o dostun yüzünün toprağa düştüğü anda dünyadakilerin canı da teninden uzaklaşsaydı.</i>
6	Kâşkî o dem ki âliñ keştisi oldu meksûr olaydı Dünyâ bütün 'avâlim hep ğarķ-ı hûn	<i>Peygamber ailesinin gemisinin kırıldığı o anda dünya, bütün âlemler hep kana batsaydı.</i>
7	Bu intikâmıñ ahzi rüz-ı cezâya kaldı olaydı 'Âlem hârâb olurdu bunda sûtün	<i>Dünyanın direği olsaydı burada (Kerbela'da) dünya yıkılırdı. (Buna rağmen) bu intikamın alınması kıyamet gününe kaldı.</i>
8	Zîrâ o dem ki aşhâb dest-i tazallüm açdı saçdı Erkân-ı 'arş-ı a'zam eşkin bu hâke	<i>Çünkü o anda sahabe yalvarma elini açınca yüce arşın direkleri, gözyaşlarını bu toprağa saçtı.</i>

IV. BEND

1	Ol dem ki h'ân -ı ğamdan çopdu şalâ nidâsı [6] 2	<i>Keder sofrasından sala sesi yükseldiğinde üzüntünün feryadı ilk önce peygamberlere ulaştı.</i>
2	Nevbet ki evliyâya geldi gök oldu lerzân Ol çarbeden ki aldı şîr-i Hüdâ kafası	<i>Allah'ın aslanının kafası o darbeyi alınca gökyüzü titredi, sıra evliyaya geldi.</i>
3	Zât-ı Hasan da sonra düşdü o h'ân-ı mâre Zehr oldu en nihâyet ol hazretiñ ğızâsı	<i>Hasan da sonra o yılan sofrasına düştü. En sonunda zehir o hazretin yiyeceği oldu.</i>
4	Âle melik degilken mahrem ne oldu eyvâh velâsı 'Azm etti Kerbelâ'ya çölden Harem	<i>Eyvah! Ne oldu (da) melik, aileye mahrem değilken Harem yetkilisi/yöneticisi çölden Kerbela'ya doğru yola çıktı.</i>

- 5 Şahrā-yı Kūfiyān'da envā'-ı Kufelilerin çölündeki çeşit çeşit baltalar
tışelerden yüzünden Peygamber ailesinin bahçesindeki
Çāk oldu bāğ-ı āliñ naḥlān-ı dil- gönül alıcı fidanlar kırıldı.
rübāsı
- 6 Ol darbe kim çekildi tā ḳalb-i Hz. Peygamber'in kalbine kadar tesir eden o
Muştafā'dan darbe, kılıç ve balta eziyeti Hz. Hüseyin'in
Ḥalk-ı Hüseyin'e erdi tiğ ü teber ezāsı boğazına ulaştı.
- 7 Şaçlar yolup ḥaremler çāk etdiler Kadınlar saçlarını yolup yakalarını yırttılar. O
giribān an ağlama sesleri Allah'ın huzuruna ulaştı.
Ol dem ḥarīm-i Ḥaḳḳ'a erdi bükā
şadāsı
- 8 Rūḥu'l-emīn utandı zānūya egdi re'si Bu matem hâlini gördüğünde Cebrail utanıp
Mihriñ gözü ḳarardı gördükde ḥāl-i başını öne eğdi ve güneşin gözü karardı (ışığı
ye'si²⁵ söndü).

V. BEND

[7]

- 1 Çün ḥün-ı ḥalk-ı teşne rüy-ı zemīne Susamış boğazının kanı toprağa ulaşınca
èrdi yeryüzünün taşkınlığı da göğün en yüksek
Arzıñ da cūşışı tā 'arş -ı berīne erdi tabakasına kadar ulaştı.
- 2 Az ḳaldı ḥāne-i dīn maḥv u ḥarāba Müslümanlara ulaşan o şiddetteki darbeden az
varsun kalsın din evi yok olacaktı.
Ol rütbe darbeden kim aşḥāb-ı dīne
- 3 Naḥl-i bülend-i dil-cū ol dem ki ḥāke Gönül alıcı ulu fidanı o an toprağa düştü (ve)
düştü tozu tufan olup yedinci göğe kadar ulaştı.
Ṭūfān olup ḡubārı tā heftümīne erdi
- 4 Bād ol ḡubārı aldı tā Yeşrib'e götürdü Rüzgâr o tozu alıp Yesrib (Medine)'e kadar
Ḳabr-i nebīye dek ol aḳdı zemīne erdi götürünce, Hz. Peygamber'in mezarına kadar
o (toz) akıp yeryüzünü kapladı.
- 5 Gerdün libāsın atdı Nīl'e o dem ki Feleğin elbisesini Nil'e attığı o zamanda oradan
andan bu haber gökyüzünde oturan Mesih'e (Hz.
İsa'ya) ulaştı.
İşbu ḥaber Mesih-i gerdün-nişīne erdi
- 6 Eflāke geldi lerziş çün Kerbelā Kerbela narası peygamberlerin ruhundan
ḥurūşu Cebrail'e ulaşınca felekler titredi.
Ervāḥ-ı enbiyādan Rūḥu'l-emīn'e
èrdi

²⁵ Yazmada mısra şu şekildedir: Mihriñ gözü ḳarardı gördükde bu ḥāl-i ye'si. Vezne uyması için "bu" kelimesi çıkarıldı.

7	Gayret gelüp gubâra vehm ü hayâl édüp o	Toz, (bu duruma) tahammül edemeyip tereddütle can yaratan yüce Allah'ın huzuruna kadar geldi.
	Tâ dâmen-i Celil-i cân-âferîne érdi	
	[8]	
8	Gerçi melâl-i vehmden zât-ı Hudâ berîdir	Allah vesvese kederinden uzak olsa da Allah'ın evi olan gönüller kederle doludur.
	Pürdür elemle ammâ diller ki Hağ	
	yeridir	

VI. BEND

1	Çorçum bu ki cezâya çünki raçam çekerler	İyilik ve kötülüklerin karşılığı için hesap başladığında rahmet defterinin tamamen hükümsüz kalmasından korkuyorum.
	Çümâr-ı rahmete hep baççâl çalem çekerler	
2	Çorçum bu ki şefîler maşşerde şerm édip	Bağışlama için aracılık edeceklerin (şefaatchilerin) maşşer günü halkın günahından söz ederken utanmalarından korkuyorum.
	Çalkıñ günâhını yâd etmekle dem çekerler	
3	Dest-i itâb-ı rahmân zâhir olur o dem ki	Allah'ın ceza elinin görüldüğü o an Harem'dekiler intikam çışığı atarlar.
	Feryâd-ı intikâmı ehl-i Çarem çekerler	
4	Âh ol zamâna kim âh çanlı kefenle hep âl	Peygamber ailesinin hepsinin kanlı kefenle yerden ateş gibi çıkıp meşale bayrağı çektiği o zamana eyvah!
	Yerden çıkıp çü âteş meş'al 'alem çekerler	
5	Feryâd o gün ki ehl-i beytiñ cevânları hep	Ehl-i beytin gençlerinin gül renkli kefenlerle eziyet çektiği o güne feryat (imdad)!
	Gül-gün kefenler ile âh u elem çekerler	
6	A'dâ ki Kerbelâ'da şaf-zen idi kibâra Çaşre gelince anlar çalkda çadem çekerler	Düşman Kerbela'da seçkin kişileri yendi. Maşşer zamanı gelince onlar insanlardan kaçarlar.
	[9]	
7	Şâhib-çaremde anlar bir şey umar degil kim	Onlar Harem sahibinden bir şey beklemezler. Nitekim av için Harem'de keder okunu çekerler.
	Şayda Çarem içinde tîr-i elem çekerler	
8	Bunlardır ol seri ki étdi sinâna taçmîl Yıçar çubâr-ı zülfin Kevşer'le dest-i Cibrîl	Bunların mızrağa taktıkları o baştaki saçın tozunu Cebrail'in eli Kevser Suyu'yla yıkar.

VII. BEND

- 1 Ol gün ki nîze üzre ser oldu aşikâre
Hurşîd ser-bürehne tırmandı kûhsâra
- 2 Ol gün köpürdü deryâ döndü cibâle
emvâc Bārān ile bulutlar yaş döktiler o kâra
- 3 Ol gün gelip tezelzül bu hâk-i
muṭma'ine Durğunluk oldu ṭāremi çarḥ-i bî-
karāra
- 4 Ol günde geldi lerziş 'arş u semāya
yek-ser Şanki kıyāmet oldu geldi hâlel medāra
- 5 Ol ḥayme kim ṭnābı gīsū-yı ḥūr idi
hep Devrildi çünkü düşdü bu su-i rüzgāra
- [10]
- 6 Āl-i celilenüñ ki maḥmil-keşiydi Cibril
Şimdi cemeller üzre baḡ ḥāl-i tār-māra
- 7 Bu iş ki zāhir oldu peygamber
ümmetinden Rūḥu'l-emīn utandı karşı o şehriyāra
- 8 Ḥayl-i Ḥarem o demde 'azm etdi semt-
i Şām'a İşte o dem kıyāmet 'azm eyledi kıyāma

Başın mızrağa asıldığı o gün, dağın tepesinden güneş başı açık (bir şekilde) tırmandı (doğdu).

O gün deniz köpürdü, dalgalar dağ (gibi) oldu. Yağmur ile bulutlar bu işe gözyaşı döktiler.

Bu sükûnet içindeki toprağa o gün titreme geldi (ve) durmadan dönen feleğin kubbesi durdu.

O gün bütün yere ve göğe titreme geldi, sanki kıyamet oldu, dünyanın sonu geldi.

O çadırın ipleri tamamen cennet kızlarının saç teli olduğu için bu kötü rüzgârda devrilip düştü.

Cebrail, Peygamber'in yüce ailesinin yükünü taşıyordu. (Ama) şimdi develerin üstündeki perişan hâle bak!

Peygamber ümmetinden ortaya çıkan bu iş yüzünden Cebrail, Peygamber'e karşı utandı.

Harem ordusu o anda Şam'a doğru yöneldi. İşte o anda kıyamet koptu.

VIII. BEND

- 1 Çünkü 'azîmet emri ol kârbāna düşdü
Şūr nüşür cümle kevn ü mekāna düşdü
- 2 Āvāz-ı ye's u nevhā aḡtār-ı çārî dutdu
Ehl-i semāniñ eşki heft-āsumāna düşdü
- 3 Her zerre varsa āhū çölden çekildi
gitdi Her lāneden döküldü kuşlar yabāna düşdü

Yola çıkma emri o keroana geldiğinde, bütün kâinatta kargaşa ortaya çıktı.

Matem ve feryat sesi dört tarafı kapladı, gök ehlinin (meleklerin) gözyaşı yedi göğü kapladı.

Her zerre, ne kadar ceylan varsa çölden ayrıldı. Her yuvadan kuşlar döküldü, çöle düştü.

- 4 Şür-ı kıyâmetâsâ bir vahşet oldu zâhir
Âliñ naazarları çün ol küşteğâna düşdü
[11]
- 5 Çün gördüler o yerde bir çok şehid-i
âli
Gözler de zaħm-ı serd-i tiğ u sinâna
düşdü
- 6 Nâgâh o demde eyvâh kim çeşm-i
bint-i Zehrâ
Ol peyker-i şerif-i şadr-ı zemâna
düşdü
- 7 Bî-ihtiyâr o server hazâ Hüseyin hazâ
Bângıyla âh edince âteş cihâna düşdü
- 8 Döndürdü Yeşrib'e yüz ol dem Betül-
i Ahmed
Feryâd u zâr edip hep derler ki yâ
Muhammed
- Peygamber ailesi o cansız bedenleri görünce,
kıyamet kargaşası gibi bir korku ortaya çıktı.*
- Orada birçok yüce şehit gördüklerinde, gözleri
de kılıç ve mızrak sertliğinin eziyetine düştü
(baktı).*
- Ne yazık ki o anda aniden Zehra'nın kızının
gözü zamanın sultanının mübarek yüzüne
düştü (gördü).*
- O yüce kişi elinde olmadan "Bu Hüseyin, o"
feryadıyla bağırınca, cihana ateş düştü.*
- O an Betül-i Ahmed Yesrib'e yöneldi. Feryat,
figan ederek hep "Ey Muhammed!" derlerdi.*

IX. BEND

- 1 Şahrâ şehidi oldu âhü Hüseyin'in işte
Kanlar içinde gâltân dil-cü Hüseyin'in
işte
- 2 Ol naħl-i ter ki bî-âb süz-ı 'aşaşla yandı
Ërdi semâya büyü hoş-bü Hüseyin'in
işte
[12]
- 3 Deryâ-yı hûna yek-ser batmış urur o
mâhî
Biñlerce yâralarla hoş-rü Hüseyin'in
işte
- 4 Şahrâda baħr-i hûn-ı ğarķ-ı şehâdet
oldu
Etrâfı mevc-i remle memlû Hüseyin'in
işte
- 5 Leb-teşne kaldı gitdi men' etdiler
Furât'ı
Hûnundan oldu Ceyhûn yer bu
Hüseyin'in işte
- 6 Ol şâh-ı güm-sipâhın miñnetle Ğaķ
yolunda
Ğâr-gâhı oldu virân Ğaķ-gü Hüseyin'in
işte
- İşte ceylan Hüseyin'in çöl şehidi oldu. İşte
gönül alan Hüseyin'in kanlar içinde
yuvarlanıyor.*
- O taze fidan susuz bir şekilde hararetle yandı.
İşte hoş kokulu Hüseyin'in kokusu göğe ulaştı.*
- O balık kan denizine bütünüyle batmış
hâldedir. İşte binlerce yaralarla güzel yüzlü
Hüseyin'in.*
- İşte, çölde şehitliğin kan denizine batıp etrafı
kum dalgalarıyla dolu olan Hüseyin'in.*
- Susuz bir şekilde kaldı, Fırat'ı yasakladılar.
İşte bu Hüseyin'in kanından Ceyhun yeri
oldu.*
- Hak yolunda eziyet çekerek askerlerini
kaybeden o şahın, doğru sözlü Hüseyin'in
otağı viran oldu.*

- 7 Ol kâleb-i mu'allâ hâke serildi kaldı O yüce beden toprağa serildi, kaldı. Ey
Defn olmadı bu yerde yâhü Hüseyin'ün Allah'ım! İşte bu yerde defnedilmeden kalan
işte senin Hüseyin'in.
- 8 Êtdi²⁶ kebâb o demde ehl-i semâ vü Yer ve göktekiler o anda yandı, kebap oldu.
arzı Sonra Peygamber ailesi Zehra'ya durumu
Zehrâ'ya döndü sonra âl eyledi bu bildirdi.
arzı

X. BEND

- 1 K'ey mûnis-i ğarībân ahvâl-i âli seyr Ey kimsesizlerin dostu! Peygamber ailesinin
êt hâline bak. Çölde zavallı ve kimsesiz kalan
[13] çoluk çocuğu seyret!
- 2 Evlâdınız ki rûz-ı mahşer şefîdirler Mahşer günü şefaathçi olan çocuklarınızdır.
Bağ anlara ne êtdi zulm-ı zalâli seyr êt Onlara sapkınlık eziyeti ne yaptı bak, seyret!
- 3 Ehl-i behişte târı oldu hicâb ipten Cennet ehline ipi, ipten örtü oldu.
Kim etdi ehl-i dünyâ işbu kıtâli seyr êt Dünyadakilerin yaptığı işte bu savaşı seyret!
- 4 Bağ şu hurûş-ı ebre meydân-ı Kerbela Meydanı'nda şu bulutların
Kerbelâ'da coşkunluğuna bak! Keder seli coşkunluğuyla
Tuğyân-ı seyl-i gamla mevc-i melâli üzüntü dalgasını seyret.
seyr êt
- 5 Ecsâd-ı küşteğâna bağ hûn u hâk Kan ve toprak içindeki ölü bedenlere bak!
içinde Mızraklara takılmış serlerde hâli seyr Mızraklara takılmış başların durumunu
êt seyret.
- 6 Ol ser ki düş olurdu düş-ı nebîye O baş daima Peygamber'in omzundaydı.
dâ'im Şimdi düşman omzunda olan o suskun başı
Düş-ı 'adûda şimdi ol re'si lâli seyr êt seyret.
- 7 Ol ten ki perveriş-yâb olmuşdı O vücut dizinin dibinde büyütülmüştü.
dâmeniñde Kerbelâ'da toprak olan o gül fidanını seyret.
êt Hâk oldu Kerbelâ'da ol gül-nihâli seyr
- 8 Yâ biz'atü'r-risâlet bağ zâde-i Ziyâd'a (Kendisi de) yönetimin bir parçası olan
Kim hâk-i ehl-i beyti vèrdi bu yerde Ziyâd'ın oğlu (Ubeydullah b. Ziyâd)na bak.
bâda Burada ehlibeyt toprağını heba etti.

²⁶ Nüshada "Êrdi" olarak yazılmıştır. Bu yazım beytin bağlamına uygun değildir.

XI. BEND

- [14]
- 1 Ey çarḥ-ı dūn u ğāfil olduñ o rütbe bī-
dād
Bağ kim için kime sen êtdiñ sitemler
icād
- 2 Kām-ı Yezid'e êtdiñ ḳatlı-i Hüseyin ile
dād
Bağ bir hele kimiñle sen eylediñ kimi
şād
- 3 Ṭa'nuñ için bu kāfī kim izzet-i Resūl'e
Bī-dād iken 'adūsu êtdiñ o ḥaşma
imdād
- 4 Ey zāde-i Ziyād sen ol file kim
ḳoyulduñ
Nemrūd yapmamışdı sen işledüñ a
Şeddād
- 5 Ol ḥas için ki aşlen bār-ı dıraḥt-ı
şerdir
Dīn ravzasında oldu āzürde gülle
şimşād
- 6 O ḥalka kim sürerdi la'l-i lebin nebī
hep
Urduñ aña a mel'ün bīn zaḥm-ı tīg-i
fūlād
- 7 Peyğambere 'Alī'ye āle o iş ki êtdiñ
Ḳābil degildir êtmez a'dā-yı dīn a bī-
dād
- Ey alçak ve gafil felek! O denli zalim oldun (ki) bak sen kim için kime eziyetler ettin.*
- Hüseyin'i öldürerek Yezid'in isteğini yerine getirdin. Hele bir bak, sen kimi kiminle mutlu ettin!*
- Düşmanları Peygamber'in yüceliğine eziyet ederken o düşmana yardım etmen (senin) ayıplanman için yeterli.*
- Ey Ziyād'ın oğlu! Senin yaptığın işi Nemrud (bile) yapmamıştı, sen yaptın a Şeddad!*
- Aslen şer ağacının meyvesi olan o çer çöp için din bahçesinde gül ve şimşir ağacı incindi.*
- Peygamber lal renkli dudağını daima o boyna sürerdi (öperdi). A lanetlenmiş, ona binlerce çelik kılıç darbesi vurdun.*
- A zalim! Peygamber'e, Ali'ye, Peygamber ailesine yaptığın o işi din düşmanlarının yapması mümkün değildir.*

XII. BEND

- [15]
- 1 Şuş Muḥteşem ki taşdan diller de āba
döndü
Bünyād-ı şabr u ṭāḳāt beyt-i ḥarāba
döndü
- 2 Şuş Muḥteşem ki işbu sūzişli
sözleriñden
Murğ-ı hevā vü māhī yandı kebāba
döndü
- Sus Muhteşem! Taş gönüller bile eridi/yumuşadı. Sabır ve dayanma binası yıkık eve döndü.*
- Sus Muhteşem! Çünkü işte bu dokunaklı sözlerinden havadaki kuş ve denizdeki balık yandı, kebab oldu.*

- 3 Şuş Muhteşem ki ğayrı bu ħarf-i pür-
elemden
Sâmi'leriñ dümû'u hep dürr-i nâba
döndü
- 4 Şuş Muhteşem ki artık bu şîr-i girye-
hîziñ
Sevkiyle rûyı arzıñ kanlı hızbâba
döndü
- 5 Şuş Muhteşem ki gerd-i şûruñla dūd-ı
mâtem
Söndürdü mihri şimdi gün mâh-tâba
döndü
- 6 Şuş Muhteşem gönüller dökmekte
kanlı yaşlar
Deryâ yüzü hezerân gülgün ħabâba
döndü
- 7 Şuş sen de Rifat artık bu tercemeñle
zîrâ
'Oşmânlılar ser-â-pâ felce muşâba
döndü
- 8 Feryād u âh çarĥdan kim êtdi bu
ĥaţâyı
Bir ferde etmemişdi bu renci bu cefâyı
- Sus Muhteşem! Çünkü bu keder dolu sözler
yüzünden dinleyenlerin gözyaşları halis
inciye döndü.*
- Sus Muhteşem! Çünkü artık bu gözyaşı döken
şirin sürüp götürmesiyle yeryüzü kanlı
boyaya döndü.*
- Sus Muhteşem! Çünkü şimdi gürültü tozunla
yas dumanı güneşi söndürdü, gün mehtaba
döndü (gece oldu).*
- Sus Muhteşem! Gönüller kanlı yaşlar
dökmekte. Denizin üzeri binlerce gül renkli
kabarcığa döndü.*
- Sen de artık sus Rifat! Çünkü bu tercümenle
Osmanlılar baştan ayağa kadar felç geçirdi
(donakaldı).*
- Bu günahı işleyen felekten imdat! (O felek) bu
eziyeti, zulmü hiç kimseye yapmamıştı.*